

drsljaji, ki so se v Ingoličevi prozi, ki jo prinaša knjiga »Vidim te, Veronika!«, pojavili morda kot posledica avtorjevega hitrega in obsežnega ustvarjanja ali zato, ker je Ingolič posegel v živo, neposredno in zatorej težavnejšo problematiko ali pa se namenil pisati za čim širši krog bralcev, katerih mentaliteti pričujoča knjiga tudi ustreza, vsekakor pa so posledica pomanjkljivega ustvarjalnega hotenja.

V oblikovnem pogledu razkriva knjiga Ingoličevih novel in povesti nekatere zanimiva in uspela iskanja. Prijemi, kot pripoved skozi duševnost ene izmed pomembnih oseb, prepletanje in dopolnjevanje sedanjosti s preteklostjo, pripovedovanje s stališča več oseb, so pogosti in zanimivi. Tak način pripovedovanja terja globlje vživetje v duševnost likov, kar se je v nekaterih primerih pisatelju tenkočutno posrečilo. Poudariti je treba, da nekatere novele presenečajo s spretno organizirano pripovedjo.

Ingoličeva knjiga novel in povesti, ki so nastale v razdobju od leta 1955 do leta 1958, kljub navedenim podrobnostim kot celota napravi na bralca svojevrsten, dokaj močan vtis, predvsem zaradi žive problematike današnjega človeka, ki jo prinaša, in zaradi pisateljeve široke življenjske razgledanosti. Reševanje kriz, notranjih in zunanjih nasprotij v smislu optimistične razvzlave ni vedno prepričljivo in v skladu z duševnostjo in zadržanjem posameznih osebnosti. Kljub temu pa ta svetla lastnost pričujoče Ingoličeve proze vpliva na bralca sproščujoče in vedro.

France Vurnik

LOJZE ZUPANC, PALČEK V ČEDRI

Lojze Zupanc je dosedanjim svojim zbirkam belokranjskih in koroških pripovedk pridružil novo knjigo savinjskega ljudskega izročila¹. Zbirka obsega 59 pripovedk in slovarček manj znanih besed.

S pričujočo knjigo je Zupanc pomnožil zapise pripovednih motivov s hribov med Solčavo in Mozirjem, v Savinjski in Zadrebki dolini, ki so jih bili pred njim nabirali že Janko Orožen, France Kotnik, Josip Korbar in Franc Kocbek. Ti zapisovalci posredujejo gradivo iz dvajsetih in tridesetih let našega stoletja, medtem ko naj bi nas Zupanc seznanjal z obliko ljudskih pripovednih motivov v današnjih dneh.

Vprašanje zapisovanja in objavljanja ljudskega izročila je zapleteno in strokovnjaki še vedno razpravljajo o njem. Tako je to diskusijo na široko obnovil kongres folkloristov v Varaždinu leta 1957. Sledili so referati na raznih posvetovanjih in posamezni prispevki v strokovnih glasilih, med njimi tudi razpravljanje Maje Bošković-Stullijeve in Milka Matičetovega v dvanajstem letniku Slovenskega etnografa (1959). Ta dva na osnovi primerov iz zakladnice slovenskega in jugoslovanskega ljudskega izročila dokazujeta, da je treba tako gradivo objavljati brez kakršnih koli popravkov, ker da so to dovolj močne umetnine, da lahko žive takšne, kakršne so. Načelno so si folkloristi v tem edini, vendar takega pravila ni tako lahko izvajati. Pojavi se kopica problemov v zvezi z razumevanjem in vrednotenjem izročila samega, pri zapisovanju in objavljanju pa vrsta vprašanj tehničnega značaja.

¹ Lojze Zupanc, Palček v čedri. Mladinska knjiga. Ljubljana 1959. Ilustriral Jože Čiuh.

M. Matičetov stoji torej v omenjeni razpravi v Slovenskem etnografu na stališču, da je najmanjše poseganje v ljudsko pripoved nedopustno. Še določneje je isti avtor poudaril samostojnost posamezne pripovedi v nekaj let starejšem izvajanju: »Vsaka ljudska pripoved je sad bolj ali manj zavestnega prizadevanja. Od izročila je dano predvsem ogrođje, medtem ko meso, kri in dušo dobijo pripovedi vsakokrat sproti od pripovedovalca. Če je ta res mojster svoje obrti, se bo vselej potrudil, da bo zgodbi vdihnil nekaj sebe samega. Zgodbe, kakor jih posreduje izročilo, dopuščajo vsakomur, da se razživi, uveljavi svoj pripovedovalski dar in izrazi svojo osebno stilistično noto.«²

V zvezi s tem je tudi odnos folklorista do pripovedovalcev-pisateljev. Najstrožji odklanjajo literarnemu poustvarjanju ljudskega izročila vsako vrednost, medtem ko ima n. pr. I. Grafenauer Trdinove zapise prakulturnih bajk o nastanku sveta kljub nekaterim vrinkom, ki naj bi bili pisateljeva last, za znanstveno uporabno gradivo (Etnolog XIV, 1942). Prof. Grafenauer gre še dalje v knjigi o Kralju Matjažu iz leta 1951, ko priznava v skladu s svetovno tekstno kritiko velikim umetnikom, ki obvladajo ljudski jezik in snovi ljudskega pripovedništva, pravico, da iz nepopolnih in z vrinjenimi motivi popačenih inaiče iste pokrajine rekonstruirajo idealne ljudske umetnine. Tako pravico pa je kritika prisodila samo resnično velikim umetnikom in poznavalcem ljudskega duhovnega izročila.

Pretirano poudarjanje enkratnosti vsake pripovedi bi vodilo predaleč. Znašli bi se v nepregledni množici obdelav istega motiva, ki bi si bile pogosto tako podobne, da bi jim ne mogli več prisoditi oznake varianta. Za globlji študij psihologije pripovedovanja in pripovednikov in pa načina ljudskega izražanja bi tako zapisovanje in vrednotenje posameznih pripovedi imelo nekak pomen, za praktično uporabo — za posredovanje poslušalcem in bralcem, pa ne pride v poštev, ker bi le-ti imeli občutek, da poslušajo oz. berejo eno in isto zgodbo. Tu moramo nehote razmišljati o dvojnem merilu pri objavljanju izročila. Ko objavljamo gradivo v znanstvene namene, bodo vidiki vsekakor strožji kot tedaj, ko hočemo bralcem nuditi prijetno branje. Pri zbiranju pa naj bi veljali enotni vidiki, in sicer čimbolj strogi, zahtevali bi avtentične in kar se da izčrpne zapise, ki bi jih lahko pri poljudni izdaji poenostavili.

To dvojno merilo bi bilo treba upoštevati zlasti pri čisto tehnični strani zapisovanja. Izdaja pripovedk, ki je namenjena branju, pa natisnjena v dialektični obliki in opremljena z vso težavno diakribijo, bi bila zelo draga, a vendar za povprečnega bralca neprijetna, ker bi v fonetičnem zapisu komaj spoznal posamezne besede in celotni smisel zgodbe. Nekatere pripovedi imajo v določenih fazah svojega razvoja močno okrnjeno obliko in predstavljajo zgodbe brez pravega jedra. Take pripovedke so nekako vodene, za bralca in poslušalca nezanimive. Od tod izvira tudi odločitev strokovne kritike, ki je dovolila resničnim umetnikom in poznavalcem izročila rekonstruiranje pripovedk.

Zupančeva zbirka savinjskih pripovedk Palček v čedri je poljudna izdaja, namenjena branju. Zatorej je ne bomo presojali z najstrožjimi očmi. Vendar že samo prebiranje zgodb daje slutiti, da zapisovalec ni ravnal z njimi resno. Zupanc pojmuje ljudsko izročilo kot gradivo, ki mu je dano

² Zgodovina slovenskega slovstva I, Matica Slovenska, 1956, str. 122.

v svobodno obravnavo. Pohvaliti je sicer treba njegovo delavnost, da je ob učiteljskem delu še našel čas in šel med ljudi ter jih spraševal po starodavnih pripovedih. Tako je slišal dosti zgodb, ki jim je dal literarno obliko in jih spravil v knjige. Dosti motivov si je lahko osvojil tudi s prebiranjem folkloristične in folklorizirajoče literature, tako da mu ni bilo težko napisati nove zgodbe, če je zvedel samo kakšen drobec. Sčasoma se je takemu delu tako privadil, da je na vsakem novem službenem mestu napisal nekaj knjig novih pripovedk. Drugače si ne moremo razlagati Zupančevih številnih zbirk »ljudskih« pripovedk. Naši folkloristi so odkrili na Slovenskem razmeroma majhno število ljudskih pripovedovalcev-umetnikov, ki posedujejo obsežne repertoarje pripovedk z neokrnjenimi motivi in resnično življenjsko močjo.

Natanko ugotoviti mejo med Zupančevim in ljudskim deležem v njegovih priredbah ljudskih pripovedi je nemogoče. Marsikaj pa bi razjasnilo ponovno spraševanje po terenih, kjer je hodil Zupanc, dalje primerjava s posameznimi variantami in končno tekstna kritika pripovedk (stilistična, jezikovna analiza).

Ne da pa se tajiti, da je Zupanc spreten pripovedovalec, ko zajema iz skoraj nepregledne gmote izročil, ki se je ustvarila v njegovi miselni zavesti, ko je dolga leta poslušal in prebiral ljudske pripovedke in pravljice. Naš avtor zna približati bralcu svet, v katerem se pripovedke dogajajo. Tako ob branju zbirke Palček v čedri bralec občuti značilnosti ljudskega življenja v alpskem območju. To je svet samin, mogočnih dvorov in skromnih kajž. Tu žive kmetje živinorejci in oratarji težavnih strmin, mlinarji v gorskih grapah, oglarji, logarji, drvarji, lovci, pastirji in končno graščaki, katerih življenje je v tem patriarhalnem okolju tesno združeno z naravo. Med temi ljudmi najdemo, kakor povsod, dobre in slabe, pridne delavce, lenuhe, skopuhe in bitja z mehkim srcem, toda vsi so tipizirani, povprečnežev ni. In med te Savinčane, hribovce iz davnih dni, hodijo na obisk palčki, škrateljni, velikani, ajdovske deklice, gozdni in povodni možje, divja jaga, hudič, veter, zakleti graščaki in njihove hudobne hčere, ki čakajo rešitelja, zmaji, kačje in žabje kraljice, zalik žene in deseti bratje. Nekatere zgodbe pripovedujejo o tem, kako so nastale gore Raduha, Rogatec, Menina planina in Lepenatka in zakaj in od kdaj so v rekah in po planinah ogromne skale (aitiološke pripovedke). Druge spet so napisane ob določenem ljudskem reku ali verovanju in delajo vtis skonstruiranih zgodb (Kjer se prepirata dva..., Debele laži — debele buče, Za vsak strel en zajec več). Lepo in nežno je napisana pripovedka o drobceni deklici sirotici, ki je bogatemu kmetu pasla ovce po obsežnih fratah Raduhe.

Da bi bile zgodbe videti bolj savinjske in resnično zrasle iz starodavnega življenja po teh hribih, je pisatelj vanje nasul precej starinskih in dialektičnih izrazov, ki so v dodatku na koncu knjige tudi razloženi (runo, svirka, svitice, žekno, zaderika, istike, pozoj, itd.).

Pri vrednotenju Zupanca in še vrste njemu sorodnih preoblikovalcev oziroma poustvarjalcev ljudskega izročila smo v zadregi, ali jih naj ocenjujemo kot literate ali kot folkloriste. Kot pisateli so brez dvoma precej skromni. Njihova ustvarjalna fantazija in sposobnost oblikovanja se ne lotevata samostojnih literarnih tvorb, kaj šele obsežnejših epskih tekstov (povest, roman). Zato črpajo iz kolektivne zakladnice, tu si nabere motivov in se izurijo v izražanju. Pri tem pa segajo na drugo področje, v folkloristiko.

ki ne potrebuje pisatelja, pač pa strokovno izobražene zapisovalce in razlagalce izročila. Tem zahtevam pa ti »poustvarjalci« niso kos. Problem umetnik-znaanstvenik se ne javlja samo pri ljudskem besednem izročilu, ampak tudi na drugih področjih. V likovnosti je tak primer Jože Karlovšek, ki pravkar razstavlja v Narodnem muzeju v Ljubljani svoje »ornamentalne in folklorne podobe«.

Danica Zupančič

LIKOVNA UMETNOST

STANE KREGAR V MALI GALERIJJI

Razstave v Mali galeriji so posebne narave. Nekoliko so podobne razstavam na cesti, kot jih prirejajo v velikih umetnostnih središčih slikarji, ki si še niso priborili življenjskega, boljše: razstavnega prostora v različnih salonih in galerijah. Toda podobne le toliko, da so dostopne vsakomur, ki gre v Ljubljani od Evrope do Pošte. Že pogled skozi okno zadostuje, da mimoidoči presodi, ali se je vredno ustaviti ali ne. Mala galerija ima zato mnogo večji obisk kot naše ostale galerijske ustanove. Vstopajo ljudje, ki med eno in drugo uro ne vedo kaj početi, gospodinje, ki se vračajo s trga in se jim preveč ne mudi, otroci, ki prihajajo iz šole in delajo ovinke, da bi vsaj malo podaljšali minute svobode med dvema sistemoma: šolo in domom, vstopajo radovedneži, ki se ustavijo sploh povsod, kjer lahko kaj vidijo, in vstopajo tudi ljudje, ki so prišli z namenom, da si razstavo ogledajo. Mnogi mimoidoči pa seveda ne vstopijo, ker se jim mudi in ker jim svet podob ne pomeni ničesar.

Ze ime samo pove, da ima Mala galerija majhen razstavnii prostor. Zaradi tega je število razstavljenih del omejeno, retrospektivne razstave so nemogoče in princip razstavljanja je izključno estetski. Iz zgoraj navedenega torej sledi, da so skrajno heterogenemu občinstvu postavljena na ogled ozko izbrana dela svetovne in domače umetnosti. Ze do sedaj razstavljenе zbirke so bile zelo zahtevne, kajti, če je del občinstva našel v Mascherinijevih kipih še nekaj stare »klasične« lepote, pa se je večina ljudi, ki živi še na realističnih tradicijah, znašla pred Clavéjevimi grafikami in Lubardovimi olji razorožena, saj so se stara sredstva spoznavanja izkazala za neuporabna. Skoraj nemogoče je presoditi, kakšni so uspehi take direktne metode seznanjanja s sodobno umetnostjo, toda zdi se, da marsikateri molčeči gledalec trdovratno išče pot y doslej nepoznana področja slikarstva. Kakor bi bilo njih število majhno, je le razveseljivo, in s časom jih bo vedno več.

Stane Kregar razstavlja samostojno, in to po presledku dobrih šestih let. Zbirko sestavlja 15 oljnatih slik, ki so bile vse — razen ene iz 1958 — narejene v zadnjem letu. Vsa dela so abstraktna. Razstava nudi zelo enoten videz, slike se med seboj dopolnjujejo in stopnjujejo. Pot v osrčje Kregarjeve umetnosti je doživetje samo; doživeti z vsemi čuti, z vsem bitjem, biti osvojen in osvoboditi.

Druge poti na razstavi ni. Le kdor pozna Kregarjev razvoj in ga je lahko spremljal po dolgi, vijugasti in vzpenjajoči se poti od zgodnjih, geometrično poenostavljenih del preko surrealizma, poetičnega realizma do sedanje lirične in dramatične abstrakcije, lahko brez večjih težav sprejme